

УДК 32

Д. В. Гарник

С. Г. Денисюк

ПАРАДОКСИ ВИБОРУ: СВОБОДА ЧИ РОЗЧАРУВАННЯ?

Вінницький національний технічний університет

Анотація Проаналізовано парадокси вибору у різних сферах життя людини. Охарактеризовано ефекти та наслідки, що виникають у процесі прийняття рішень. Акцентовано увагу на президентських виборах в Україні 2019 року.

Ключові слова: вибір, президентські вибори, політичні технології, політичне маніпулювання.

Abstract Paradoxes of choice in different spheres of human life are analyzed. Characterized by the effects and consequences that arise in the decision making process. The emphasis is on the 2019 presidential election in Ukraine.

Keywords: election, presidential elections, political technologies, political manipulation.

На сьогоднішній день люди все частіше зустрічаються, на перший погляд, з банальною та повсякденною проблемою вибору у різних сферах життя, що породжує багато різноманітних проблем, невизначеностей і переживань. Постають питання: що спричиняє таку проблему і як її розв'язати? Чому при багатоманітні запропонованих варіантів людина опиняється в ситуації обмеженого вибору?

Відомий американський психолог Баррі Шварц займався проблемами вибору, він досліджував різні фактори впливу на прийняття рішень людиною і дійшов до таких висновків.

1. Занадто широка варіативність, заважає людині адекватно оцінити об'єкт вибору. Він навів приклад з його великим, особистим магазином електронної техніки, в якому покупець міг зібрати стереосистему з динаміків, CD програвача, магнітофона, тюнера, підсилювача та іншого приладдя, що сумарно дорівнювало 6,5 мільйонів варіантів різних стереосистем, які можна скласти в одному магазині. З одного боку, це колосальний вибір. З іншого боку, людина навряд чи за все життя зможемо перебрати і перепробувати усі можливі варіанти. Через таку значну варіативність людина впадає у ступор і не може зробити самостійний вибір. В таких ситуація, зазвичай, питають знайомих або авторитетних осіб. Так, покупець, сподіваючись на те, що рішення було ефективним, перекладає відповідальність за вибір і його ефективність на іншу людину. Хіба ж нам хочеться користуватись поганими гаджетами, чи носити негарний одяг? Якщо інші носять, користуються, значить, товари хороші. Такою тезою при виборі керується більшість людей.

2. Страх утратити більш цінний варіант. Припустимо, у нас є умовні телефони А, Б і В. Телефон А має високу ємність батареї, гарний дизайн, міцний корпус і не псується від потрапляння в воду. Телефон Б має дуже потужну камеру, зручний у використанні і має великий об'єм пам'яті. Телефон В швидко заряджається, має високу кольорову гаму на екрані, ловить сигнали з будь-якої точки планети і швидко передає інформацію на інший носій.

З якою проблемою стикається людина в цьому випадку? Наведемо декілька прикладів 1. Якщо купуємо телефон Б, а він вислизне з рук у калюжу і перестане працювати? 2. Чи потрібен людині міцний і гарний телефон А, якщо я не можу зробити таку ж гарну фотографію як з телефону Б? 3. Хоч мій телефон В і швидко заряджається, але, якщо я буду ним часто користуватись, він розрядиться набагато швидше за телефон А тощо. Звичайно, технології не стоять на місці та нині можна придбати універсальні моделі різних брендів, але різниця між товарами є. Люди завжди будуть жаліти про втрачені альтернативи і це буде стримувати їх вибір, вводити в певний стан «паралічу вибору».

3. Невиправдані сподівання. Якщо, людина все ж таки придбала якусь марку телефону, то, порівнюючи її з іншим, розуміло, що телефон не виконує бажаних функцій, а інша марка була б все ж таки краща. Така помилка ставить під сумнів раціональність нашого вибору і робить людей такими, що схильні довіряти вибір іншим людям. Як зазначає Баррі Шварц, нині люди переважно

довіряються іншим людям, або воліють не вибирати взагалі, відкладаючи свій вибір на майбутнє. Також люди обдумують свій вибір краще тоді, коли менше варіантів вибору, і навпаки.

Використовуючи цю концепцію до аналізу політичного вибору, можна відмітити її ефективність. Розглядаючи президентські вибори в Україні 2019 р., на даний момент беруть участь 39 кандидатів. Можна припустити, що більшість громадян не обізнані у політичних процесах, не вивчали діяльність кандидатів та їх політичні платформи. Іншими словами, значна кількість кандидатів радше заплутає людей і прийняття рішень ґрунтуватиметься на емоціях, що виникатиме через вплив різних технологій.

У політичній практичній діяльності використовують й інші специфічні моделі, які здобули назву парадоксів Даунса, Олсона, Кондорсе та ін. Так, якщо певний кандидат на пост Президента України суттєво випереджає інших, то виборці часто розмірковують, чи доцільно голосувати за «свого» кандидата? Відповідно, віддають голоси за іншого претендента, який має (або так його подають у ЗМІ) більшу підтримку у суспільстві.

Згадані парадокси ми побачимо на практиці під час президентської виборчої кампанії 2019 року в Україні. Увага громадян буде розсіяна через велику кількість кандидатів, невисокий рівень політичної культури і свідомості, високий технологізм виборів та їх потужну маніпулятивну складову.

Отже, підвищуючи рівень свідомості громадян у галузі політичного маніпулювання, політичної психології, можна мінімізувати вплив технологій та перейти до системи більш раціонального вибору з підвищення відповідальності політиків перед суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шварц Б. Парадокс выбора. Почему «больше» значит «меньше» / Б. Шварц. – М. : Добрая Книга, 2005. – 288 с.
2. Денисюк С. Математичне моделювання та побудова проведення майбутніх президентських виборів в Україні / С. Денисюк // Нова парадигма : журнал наукових праць. К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. 78. – С. 107–115.
3. Эрроу Дж. Кеннет. Коллективный выбор и индивидуальные ценности: Пер. с англ. / Кеннет Дж. Эрроу. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2014. – 210 с.
4. Нозль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания: Пер. с нем. / Э. Нозль-Нойман. – М. : Прогресс-Академия. Весь Мир, 1996. – 352 с.
5. Корнієнко В. О. Парти́йна ідеоло́гія: система цінностей, або синдром «суспільної кататонії»? / В. О. Корнієнко, С. Г. Денисюк, О. В. Буряченко // Гілея : збірник наукових праць. – К. : ВІР УАН, 2017. – Вип. 117. – С. 253-269.

Гарник Дмитро Вікторович – Студент групи ЕКО-16Б Інституту екологічної безпеки та моніторингу довкілля, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: simplestudent28@gmail.com

Garnik Dmitry Viktorovich - Student of the ECO-16B group of the Institute of Environmental Safety and Environmental Monitoring, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: simplestudent28@gmail.com

Денисюк Світлана Георгіївна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: svetadenisiyk@gmail.com.

Svitlana G. Denysiuk – Doctor of Politician science (Eng.), professor, professor of social and political sciences department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: svetadenisiyk@gmail.com